

Normativització (II): onomàstica, lexicografia, terminologia

M. Teresa Cabré
Universitat Pompeu Fabra, IEC

L'onomàstica, la lexicografia i la terminologia són tres matèries que tenen en comú el fet d'ocupar-se del lèxic, si bé cadascuna de les tres se centra en l'estudi i les aplicacions de tres objectes lèxics diferents. L'onomàstica s'ocupa dels noms propis de persona i lloc, la lexicografia del lèxic en general, i la terminologia del lèxic d'especialitat. Aquesta delimitació aparentment tan clara amaga una complexitat que es projecta en encavalcaments en el seu vessant aplicat.

Cal que diguem d'entrada que els tres camps no se situen ben bé en un mateix pla: mentre que l'onomàstica i la terminologia, com es pot deduir de la seva pròpia denominació, fan referència a dos subàmbits de la lexicologia, centrat cadascun en un subgrup del lèxic, la lexicografia representa el vessant aplicat dels estudis lexicològics en general. Això significa que, en la seva dimensió descriptiva i explicativa (no en el seu vessant aplicat, tot i que convindria matisar-ho), la terminologia i l'onomàstica formen part de la lexicologia. Aquesta és almenys la nostra assumpció d'entrada.

L'Institut d'Estudis Catalans s'ocupa, a través de la Secció Filològica, de tots tres camps, si bé en cada un hi fa un paper diferent, com diferent és també el valor de la norma aplicada a cada camp.

Iniciarem l'exposició amb una breu reflexió sobre la noció de normativa, amb la finalitat de mostrar les diferències d'abast de la norma en cada àmbit.

El nostre objectiu general és oferir un panorama sintètic de la situació de l'obra feta per l'IEC o amb la participació de l'IEC en matèria d'onomàstica, lexicografia i terminologia, fer-ne una valoració i assenyalar vies de treball futur i possibles desarticulacions que es podrien prendre en consideració.

1. Sobre la noció de normativa i la seva aplicació a l'onomàstica, la lexicografia i la terminologia

El terme norma, com sabem, amaga un espai nocional bastant complex pel fet que abraça diverses nocions interrelacionades que s'encavallen entre si. Aplicar aquesta noció al cas d'una llengua particular és complicat.

D'entrada hi ha una sèrie de qüestions que cal precisar per enfocar el tema:

a) En primer lloc, tenint en compte la polisèmia del terme *norma*, s'han d'aclarir els diversos conceptes que aquest terme amaga i l'accepció concreta que farem servir quan ens hi referim.

b) En segon lloc, cal tenir en compte la multidimensionalitat del funcionament de la norma en una comunitat lingüística interferida per factors de naturalesa diversa, sempre en interacció dinàmica. La norma, doncs, no obeeix a un únic criteri, encara que en cada ocasió en puguem prioritzar un per damunt dels altres.

c) En tercer lloc, cal tenir present que en el si d'una comunitat parlant s'hi materialitzen diverses normes simultàniament, sovint en relació jeràrquica.

d) En quart lloc, no podem perdre de vista que la societat catalanoparlant ha generat ja un discurs sobre la norma, o més ben dit una xarxa discursiva sobre la norma —que influeix en la delimitació de la norma i reflecteix la interacció entre la norma i la societat en el seu conjunt, de manera que els parlants i els grups tenen interioritzats gairebé de manera inconscient determinats models que orienten la tria d'una o altra pauta lingüística.

e) I finalment, la selecció jeràrquica de normes reflecteix les ideologies lingüístiques.

De tots és sabut que s'han establert diversos tipus de norma, si considerem que és de fet un punt de referència jerarquitzant en relació amb el qual es valoren i s'avaluen els usos. Jespersen en destaca set:

- a) la norma d'autoritat: el model a seguir és el que proposen els organismes acadèmics,
- b) la norma geogràfica: el model a seguir és el que s'utilitza en una determinada zona geogràfica,
- c) la norma literària: el model a seguir és el que utilitzen els escriptors considerats clàssics,
- d) la norma aristocràtica: el model a seguir és el que utilitzen les classes socials il·lustrades,

- e) la norma democràtica: el model a seguir és el que utilitza la majoria dels parlants d'una llengua,
- f) la norma lògica: el model a seguir és el que (diuen) no contradiu el pensament,
- g) la norma artística: el model a seguir és el que resulta més estètic i elegant.

Òbviament, cap de les set opcions és prou per si sola per a explicar el comportament individual i social respecte a la varietat, però el conjunt que formen o la jerarquia que estableixen, o bé les set o bé una part de les set normes, delimita unes certes tendències en els parlants a elegir en funció d'allò que creuen que és més correcte o més adequat, o simplement millor. I els models canvien, a més a més, cada període de temps.

L'anàlisi de la norma en relació amb les unitats lèxiques implica una complexitat addicional. El lèxic, a diferència de l'ortografia, la morfologia o la sintaxi, són els elements referencials mínims amb els quals els parlants s'aproximen a la realitat i en designen els seus elements. No és estrany, doncs, que siguin les paraules els signes més immediats d'identificació d'una llengua, encara que no siguin els seus elements més centrals des del punt de vista gramatical.

Podem parlar d'entrada de dues versions de la norma lèxica: una norma lèxica explícita, que cal entendre-la de moment en termes d'inclusió en obres de referència normativa, o si es prefereix institucional (fonamentalment diccionaris); i una norma lèxica implícita, en termes de gramaticalitat estructural, d'adequació a cada tipus de situació comunicativa (els registres funcionals) i de *bon gust* (l'estil personal i l'estètica). Considerar que només són correctes les paraules incloses en un diccionari de referència normativa suposa per part d'un lingüista desconèixer la base mateixa de la lingüística i del lèxic. El cabal lèxic d'una llengua és un inventari en renovació constant. I, doncs, no es poden considerar sinònims els conceptes de correcte i de normatiu referits al lèxic; com tampoc no es poden confondre dues nocions aparentment diferents com són la de correcció normativa i la de gramaticalitat dels mots.

En teoria, serien gramaticals totes les paraules que una llengua considera pròpies i, per tant, incloses activament (no només passivament) en la llista dels mots disponibles que té un parlant d'aquesta llengua. La concepció de gramaticalitat del parlant, però, és un punt molt conflictiu i ambigu. Si hom observa la realitat dels qui utilitzen una llengua, allò que remarca des del primer moment és que, si bé els parlants d'aquesta llengua comparteixen unitats lèxiques que són la base de la seva intercomprensió, també n'utilitzen d'altres (varietats marcades) que els singularitzen. I si hom comprova a continuació si totes les unitats utilitzades per dos parlants en una situació comunicativa determinada són o no al diccionari, fàcilment remarca que no, però que el fet de no ser-hi no els ha provocat cap mena d'entrebanc ni expressiu ni comunicatiu.

Si assumim, doncs, el que acabem de dir, cap diccionari, i molt menys el normatiu —que és més restrictiu—, no pot contenir les paraules d'una llengua, sinó només un determinat subconjunt.

D'aquí es desprenen uns determinats usos terminològics en relació amb la norma lèxica: Utilitzarem *norma lèxica* per referir-nos a qualsevol *model* de referència que determina la selecció de paraules. Usarem *normativa lèxica* —i l'adjectiu *normatiu*, *normativa* aplicat al lèxic, i el verb *normativitzar*— quan al·ludim al model de referència basat en l'autoritat institucional. No usarem l'adjectiu *correcte* per indicar *normatiu*, perquè no pressuposem que no ser normatiu —és a dir, no ser inclòs en les obres que emanen de l'autoritat institucional— equival necessàriament a ser incorrecte. Hi ha moltes paraules que no són en les obres normatives i es poden considerar correctes. Només seran incorrectes les unitats lèxiques explícitament rebutjades per la normativa o bé considerades agramaticals. I seran agramaticals les paraules que no s'adiguin a les regles del lèxic, amb independència que puguin ser o no acceptades com a normatives.

Una segona precisió terminològica que voldríem fer fa referència a dues famílies lèxiques inicialment emparentades, però diferents: d'una banda, la que encapçala l'adjectiu *normatiu*, evidentment format sobre l'arrel nominal *norma*; d'altra banda, l'encapçalada per l'adjectiu *normal*, també fonamentat sobre l'arrel *norma*, que ha donat lloc al verb *normalitzar* i als deverbals sufixats *normalitzat* i *normalització*.

El que ens interessa sobretot és diferenciar *normatiu* de *normalitzat* aplicat al lèxic, tot i que en els dos casos actua una determinada norma d'autoritat. S'usa *normalitzat* per referir-se a les unitats que han estat adoptades per consens de grups d'usuaris mitjans institucionalment, i s'aplica a la terminologia i a l'onomàstica. La normativa ortogràfica se sobreposa a la forma de les unitats normalitzades.

Reservarem, doncs, *normatiu* per referir-nos al que constitueix la norma institucional, la norma d'autoritat en termes de Jespersen.

2. L'onomàstica: balanç i perspectives

L'onomàstica, que com hem dit és l'àmbit de la lexicologia que s'ocupa dels noms propis, inclou dues grans branques:

- a) L'antroponímia, que estudia i estableix els noms de persona.
- b) La toponímia, que s'ocupa dels noms de lloc, inclosos tant els que constitueixen la toponímia major (llocs i nuclis de població reconeguts administrativament) com els de la toponímia general o menor (noms d'organitzacions, institucions, locals comercials, etc.).

L'Institut d'Estudis Catalans vehicula els seus treballs d'onomàstica a través de l'Oficina d'Onomàstica, inicialment anomenada Oficina de Toponímia i Onomàstica. Aquesta Oficina només s'ocupa de la toponímia major.

La primera dada sobre activitat en onomàstica que trobem de l'Oficina de Toponímia i Onomàstica és el *Report de les activitats de l'IEC de 1922-1923*. En aquest opuscle s'estableix l'Oficina i s'insinua la necessitat de revisar el *Nomenclator de les ciutats, viles i pobles de Catalunya* publicat el 1918 per la Mancomunitat. L'Oficina es posa sota la direcció de Josep M. de Casacuberta.

L'any 1922, en la reunió de la Secció Filològica de 19 de febrer, Casacuberta proposa de fer un diccionari de toponímia i onomàstica catalanes, però aquest pla s'estroneja per la dictadura de Primo de Rivera.¹

I no és fins a l'any 1931, just instaurada la República a Espanya i restaurada l'autonomia a Catalunya, que l'Institut d'Estudis Catalans rep de la Generalitat de Catalunya l'encàrrec de redactar una llista dels noms de municipis de Catalunya, que es publicarà el 1933.

L'encàrrec comprenia dues tasques:

- a) la de revisar l'ortografia dels noms dels municipis de Catalunya
- b) la de restablir la forma catalana dels noms que havien estat castellanitzats.

Van constituir la ponència Pompeu Fabra, Josep M. de Casacuberta i Joan Coromines, els quals van basar els treballs en l'estudi de l'etimologia i la documentació de textos antics.

Topaven d'entrada amb dos tipus de problemes:

a) la coincidència de nom en dos municipis (per exemple, Siurana de Prades i Siurana d'Empordà)

b) la no coincidència entre el nom oficial i el popular (per exemple, Grus —nom popular— en relació amb Urús —nom oficial).

El resultat fou la publicació, el 1933, de l'obra *Llista dels noms dels municipis de Catalunya, dreçada per la Secció Filològica amb la col·laboració de la ponència de Divisió Territorial*, una llista de noms de municipis, ordenats alfabèticament pel nom d'origen, i amb indicació de la forma proposada com a oficial.

Riudecañas *Riudecanyes*
San Andrés *Sant Andreu*

L'IEC va assumir la responsabilitat de l'adaptació de la forma dels topònims a l'ortografia catalana i, juntament amb la ponència de Divisió Territorial, els canvis que es feren en els

1. En aquest període, però, queden en peu les oficines lexicogràfiques, sota la direcció de Pompeu FABRA (que passen a denominar-se «Servicio de Investigaciones Filológicas»); hi col·laboren com a tècnics CASACUBERTA, GRIERA, MONTOLIU i GUANYABENS, i el 1930 s'hi incorpora Joan COROMINES, que substitueix CASACUBERTA en els treballs d'onomàstica.

noms dels municipis, ja fos per acostar el nom oficial a la denominació popular, ja fos per donar un nom a un conjunt de pobles quan el nom de l'ajuntament no corresponia a cap entitat de la població (*Rupit*, en lloc de *S. Joan de Fàbregues*, per exemple).²

Des de la pèrdua de l'autonomia fins al 1990 no hi va haver pròpiament una activitat sistemàtica en matèria d'onomàstica a l'Institut, tot i que —en el marc de la Secció Filològica— es conserva sobre el paper una Oficina de Toponímia i Onomàstica.

Però l'any 1991, l'Oficina, ja anomenada d'Onomàstica, comença a funcionar novament i, el 1996, l'Oficina d'Onomàstica s'instal·la en els locals del carrer del Carme 42, de Barcelona, davant de l'edifici de l'IEC. Recomença l'activitat onomàstica amb la participació de l'Oficina d'Onomàstica en el nou projecte d'elaboració del Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya.

En efecte, l'any anterior, el 1990, el Parlament de Catalunya va encarregar a la Generalitat l'elaboració d'un nomenclàtor en col·laboració amb l'Institut d'Estudis Catalans. Heus doncs com l'encàrrec que va rebre de la Generalitat l'IEC el 1930, d'elaborar un nomenclàtor comptant amb la col·laboració de la Ponència de Divisió Territorial, es transforma el 1990 en un encàrrec que rep la Generalitat del Parlament perquè elabori un nomenclàtor comptant amb la col·laboració de l'IEC.

El nou nomenclàtor havia de comprendre:

- a) els noms del nuclis de població (municipis i veïnats)
- b) els noms dels conjunts arquitectònics de caràcter monumental (*Monestir de Poblet*), el dels elements naturals singulars, els orònims (*serra de Prades*, *Montsec*), els hidrònims (*la Muga*, *el Segre*) i les vies de comunicació bàsiques (*el túnel del Cadí*, *l'aeroport de Barcelona*)
- c) els noms comuns de lloc de caràcter genèric com, per exemple, *túnel*, *carretera*, *camí*.

Tot i que inicialment es preveia que el nomenclàtor comprendria cinc mil topònims, finalment en va contenir quaranta mil, a conseqüència de la decisió de la Conselleria de Política Territorial i Obres Públiques d'incloure-hi, a més dels noms dels municipis, els noms procedents de la cartografia oficial i privada, les obres de referència, guies de viatge i de navegació, llibres de text i la retolació.

El projecte va ser dirigit per la Direcció General de Política Lingüística i hi van intervenir l'Institut Cartogràfic de Catalunya, els Departaments de Cultura, de Governació i Relacions Institucionals, Economia i Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, el Consorci per a la Normalització Lingüística, l'Associació de Municipis i

2. L'any 1935, FABRA, CASACUBERTA i COROMINES van fer una visita a València per fixar, juntament amb SANCHIS GUARNER, GÓMEZ SERNO i GINER, el nomenclàtor del País Valencià.

Comarques, la Federació de Municipis de Catalunya i, naturalment, l'Institut d'Estudis Catalans a través de l'Oficina d'Onomàstica.

Els criteris filològics que l'equip del Nomenclàtor va tenir en compte van ser dos:

- a) la forma basada en l'etimologia i
- b) l'acord de la grafia del nom a la normativa ortogràfica.³

L'any 2002, un cop acomplerta la primera fase del projecte (revisió i correcció del Nomenclàtor), es va dissoldre la Comissió de treball i es va crear la Comissió de Toponímia de Catalunya, que es va encarregar de la darrera fase del Nomenclàtor: la consulta als ajuntaments i la publicació de l'obra. Aquesta Comissió és avui dia el punt de referència per a la normalització toponímica catalana de Catalunya.

El 29 d'octubre de 2003 es va presentar oficialment el *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*, set anys després de la refundació de l'Oficina i setanta anys després de la publicació de la *Llista de noms de municipis de Catalunya* de 1933.

L'activitat de l'Oficina d'Onomàstica de l'Institut, però, no s'atura amb el *Nomenclàtor* ni es restringeix a l'elaboració del *Nomenclàtor*, ni tampoc se circumscriu a la toponímia, sinó que s'estén a tota l'onomàstica i comprèn una gran diversitat de tasques: s'ocupa de l'assessorament en antroponímia, certificant la grafia correcta de noms i cognoms; té obert un servei actiu de consultes que rep d'arreu, però fonamentalment dels diversos departaments de la Generalitat i dels centres del Consorci per a la Normalització Lingüística; fa una tasca activa en assessorament metodològic per a la realització de treballs toponímics i organitza la formació de toponimistes i, sobretot, en virtut del conveni que té signat amb el Departament de Política Territorial i Obres Públiques des de l'any 1992, es responsabilitza de «la revisió i normalització de la toponímia pròpia de la senyalització de carreteres».

El 2007, l'Oficina va participar, com a membre de la Comissió de Toponímia, en l'edició de l'obra *Criteris per a la toponímia d'àmbit municipal* i en l'elaboració i edició del *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya Nord* (dos mil cinc-cents topònims), juntament amb la Universitat de Perpinyà. Actualment participa en l'ampliació del *Nomenclàtor*.

La intensa activitat onomàstica s'ha dut i es duu a terme a l'IEC amb una oficina migrada de personal i recursos. Fins l'any 2002, l'Oficina d'Onomàstica funciona només amb un director, membre de la Secció Filològica, i un tècnic a temps complet. L'any 2002 s'incorpora un segon tècnic no permanent la tasca del qual és d'informatitzar totes les consultes.

3. La participació de l'IEC es va centrar en la vetlla, perquè la grafia dels noms complís la normativa ortogràfica establerta. Dels quaranta mil noms, només onze conserven una grafia incorrecta: Cabacés (Cabacers), Capmany (Campmany), Castell-Platja d'Aro (Castell i Platja d'Aro), Lladó (Lledó), Massanes (Maçanes), Navàs (Navars), Rialp (Rialb), Roda de Barà (Roda de Berà), Torrelavit (Terrassola i Lavit), Forallac (Vulpellac, Fonteta i Peratallada), El Figaró i Montmany (el Figueró).

No cal dir que valorem molt positivament els treballs de l'Oficina d'Onomàstica i l'encert a participar en una organització que dona a l'IEC la responsabilitat de la feina de supervisió a través d'una unitat de treballs seriosa i activa. La dedicació és enorme, i els recursos, com hem dit, escassos. Voldríem doncs recomanar, si se'n permet, alguns recursos més per a l'Oficina, que permetrien als seus membres d'encetar alguna recerca en el camp, més enllà de la funció de servei que fins ara realitza amb prioritat.⁴

3. La lexicografia: balanç i perspectives

La tasca lexicogràfica de l'Institut d'Estudis Catalans s'inicia pròpiament amb la creació l'any 1911 de la Secció Filològica, a la qual s'incorpora Pompeu Fabra com a membre de la Secció i com a director de les Oficines Lexicogràfiques.

El nucli central de l'activitat lexicogràfica de la Secció Filològica era aleshores l'elaboració del *Diccionari* de l'Institut, eina indispensable en la cadena de codificació del català modern iniciada amb l'ortografia i la sintaxi.

No ens aturarem aquí en l'obra de Pompeu Fabra ni en les característiques precises del *Diccionari General de la Llengua Catalana*, que publicà com a diccionari d'autor a l'editorial de López Llausàs el 1932. Són ben conegudes totes aquestes dades. Ens centrarem, en canvi, en la tasca lexicogràfica duta a terme a l'IEC a través de la Secció Filològica i, més tècnica-ment, a les Oficines Lexicogràfiques, des de la recuperació de la Institució després del franquisme.

Voldríem deixar dit d'entrada que, fins ara, tots els treballs lexicogràfics que s'han fet a l'IEC considerats normatius declaren que són continuació de l'obra de Fabra, més concretament del *Diccionari General de la Llengua Catalana* de 1932. Aquesta és, en la nostra opinió, una dada important. Tant en la primera edició del *Diccionari de la Llengua Catalana* publicada el 1995, com en la segona edició d'aquest diccionari, publicada el 2007, es manifesta explícitament que es tracta d'obres basades en el *Diccionari General*, això sí, revisades, ampliades, actualitzades i sistematitzades. És més, la segona edició del *DIEC* explicita, a més, que no només és una obra feta sobre la base del *DGLC*, sinó feta també sobre la base de la primera edició del *Diccionari de la Llengua Catalana* de 1995.

Molts fragments dels textos de la «Introducció» de les dues edicions del diccionari o de presentacions de les obres constaten la voluntat de seguir Fabra i d'assumir el paper d'obres normatives, en el sentit de diccionaris elaborats amb la voluntat explícita d'orientar l'ús de la llengua:

4. Volem agrair a l'Oficina d'Onomàstica la valuosa ajuda que ens han prestat donant-nos informació sobre les activitats que duu a terme. Més específicament vull agrair l'ajuda de Josep MORAN i Joan Anton RABELLA.

El fet de plantejar l'elaboració del nou diccionari [es refereix a la primera edició del *DIEC*] com una actualització del diccionari de Fabra converteix el Diccionari General de la Llengua Catalana en la font per excel·lència del *DIEC*, amb l'afegit de les llistes de paraules aprovades al llarg dels anys per la Secció Filològica i publicades en els Documents. Caldrà parlar de les altres fonts com a fonts complementàries.

No ha estat fins al cap de seixanta-tres anys que l'Institut i la Secció Filològica s'han proposat de preparar un diccionari que, restant essencialment lleial al de Fabra, hi ha introduït novetats d'índole diferent [...].

Com a diccionari normatiu i acadèmic que és, els qui l'empraran han de saber que no ho inclou tot ni s'ho ha proposat i, d'altra banda, aquelles formes que hom no hi trobarà no han de ser titlades necessàriament d'incorrectes. Així moltes varietats dialectals no s'hi poden introduir, ja que no és un diccionari dialectològic, la qual cosa no els lleva ni un bri de legitimitat en l'ús. (*DIEC1*, 1995).

Aquesta segona edició es proposa de seguir la línia iniciada en la primera; la Secció Filològica hi ha treballat a partir de la labor que s'hi féu. N'és doncs la continuació. (*DIEC2*, 2007).

Però anem breument a la història de la confecció del *DIEC* abans de passar a les característiques de la primera i la segona edició.

En la sessió plenària d'octubre de 1990, la Secció Filològica, conscient de la seva responsabilitat en la normativització de la llengua catalana i sabent que la societat esperava un diccionari de l'Institut actualitzat, va decidir abocar els seus esforços i els de les Oficines Lexicogràfiques en l'elaboració d'un diccionari, que només internament es va anomenar *Nou diccionari normatiu*, a partir de la revisió i l'actualització del diccionari de Fabra i amb la intenció d'anar-lo mantenint al dia en futures edicions. L'aprovació de la Llei sobre l'autoritat lingüística de l'IEC per part del Parlament de Catalunya el 24 d'abril de 1991 no va fer més que ratificar políticament l'impuls del projecte d'elaboració d'aquest diccionari, titulat oficialment *Diccionari de la Llengua Catalana*. El projecte, que inicialment s'havia de dur a terme en un període de sis anys, es va haver d'accelerar i readaptar a un nou calendari de treball pels compromisos adquirits amb la Generalitat de Catalunya per l'aleshores Consell de Govern de l'IEC.

El projecte d'elaboració del *DIEC* partia de sis supòsits fonamentals:

— Havia de ser el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, assumit pel Ple de la Institució, tant en el sentit de la seva acceptació, com en el de la seva elaboració. Es plantejava, per tant, com un treball col·lectiu de l'Institut (i no com un treball d'una secció concreta) i plenament institucional. I així es va fer. En els treballs, coordinats des de les Oficines Lexicogràfiques, hi van participar totes les Seccions de l'Institut. Totes les decisions lexicogràfiques van ser preses col·legiadament pels membres de la Secció Filològica i el diccionari va ser aprovat pel Ple de l'Institut.

— S'havia de considerar l'obra de referència normativa fins que l'Institut no disposés d'un futur diccionari (el *Diccionari* de l'Institut que s'havia d'elaborar a partir dels materials que es constituïen en el projecte del Corpus Textual del Català Contemporani).

— Havia de ser una actualització i regularització del *Diccionari General* de Pompeu Fabra i, per tant, s'havia d'elaborar a partir del *Diccionari General de la Llengua Catalana*, i basar-se, sempre que fos raonable, en els criteris que es van aplicar en la confecció del *DGLC*.

— Havia d'acoblar-se a les necessitats expressives i comunicatives de la societat contemporània i, per tant, se n'havia d'actualitzar la nomenclatura i els continguts d'acord amb l'estat actual de la llengua —i, si calia, posar al dia els criteris de presentació dels articles.

— S'havia de considerar un diccionari normatiu i, per aquesta raó, només havia de contenir els mots de la llengua que l'Institut considerés mots catalans plenament acceptats.

— Finalment, havia de respectar el concepte que una llengua correcta no és una llengua monosistemàtica, sinó internament plural, tant pel que fa a la seva extensió com a la diversitat dels seus registres.

Amb aquests supòsits es van iniciar els treballs de confecció pròpiament dita del diccionari. Diem *pròpiament dita*, perquè les Oficines Lexicogràfiques, dirigides aleshores per Joan Bastardes, ja estaven treballant en la revisió del *DGLC*, tot i que fou aleshores que es va iniciar un pla sistemàtic d'elaboració del nou diccionari.

Els treballs menats a terme durant quatre intensos anys van donar com a resultat la primera edició del *DIEC*, la qual vam creure que era un avanç en relació amb el *DGLC*. Els treballs que s'hi feren donen aquestes dades quantitatives:

1. Nombre total d'articles: 15.775 articles nous

<i>DGLC</i>	<i>DIEC1</i>
-------------	--------------

51.791	67.566
--------	--------

2. Nombre total de subentrades: 8.357 subentrades noves

<i>DGLC</i>	<i>DIEC1</i>
-------------	--------------

8.643	17.000
-------	--------

3. Nombre total d'accepcions: 44.478 accepcions noves

<i>DGLC</i>	<i>DIEC1</i>
-------------	--------------

75.522	120.000
--------	---------

4. Nombre total d'exemples: 6.097 exemples nous

<i>DGLC</i>	<i>DIEC1</i>
-------------	--------------

37.903	44.000
--------	--------

5. Nombre total de canvis formals en les entrades: 1.443 entrades i subentrades. S'hi feren canvis gràfics i canvis en la representació de l'entrada o de les informacions de l'article.

DGLC-DIECI 1.443

Es van aplicar a la totalitat del text les propostes de canvi ortogràfic del guionet i de la vocal que precedeix essa líquida, que prèviament havia aprovat la Secció Filològica. Així es va decidir col·legiadament.

La posada al dia d'un diccionari elaborat i editat per primera vegada el 1932, i que no havia estat revisat periòdicament, requeria una organització complexa de feines i funcions, que en el cas del *DIEC* es van centrar en dos punts:

— La incorporació al diccionari de paraules generades pels diversos usos sociolectals, geolèctals i tecnolèctals.

— L'actualització de continguts (definicions, exemples, accepcions i criteris lexicogràfics) del *DGLC* i l'elaboració dels articles corresponents a les paraules noves.

En aquesta perspectiva, mirant alhora de rendibilitzar el treball per a utilitzacions posteriors de caràcter divers, es va decidir de constituir una base de dades en suport informàtic que servís tant per a la confecció del diccionari com per a futurs treballs lexicogràfics i lèxics. Amb aquest objectiu es va distribuir el treball en tres etapes:

En una primera etapa es va constituir una base de dades general informatitzada (BDOL) que contenia, a més del *DGLC*, paraules de lèxic comú i de lèxics *marcats* recollides de fonts diverses (diccionaris, vocabularis especialitzats, reculls dialectològics, treballs inèdits, etc.). També es van establir els criteris implícits amb què Fabra va elaborar el *Diccionari General*.

La segona etapa va consistir en la redacció pròpiament dita del *DIEC*. En aquesta etapa es van fixar col·legiadament els criteris lexicogràfics, a partir de l'estudi del *DGLC*; es van seleccionar les entrades, les subentrades i altres informacions pertinents que havien de figurar en el diccionari, es van revisar els articles antics, i es van elaborar els articles nous. Els materials de discussió es preparaven a les Oficines, però les decisions es preniën en els Plens de la Secció Filològica.

La tercera etapa va comprendre la creació de la base de dades específica del *DIEC*, un cop finalitzat el procés d'elaboració de tots els materials. Aquesta base de dades contenia el material complet i organitzat en articles.

La primera edició del *DIEC* no va ser una obra trivial. La feina esmerçada en aquesta edició va ser molta i intensa (més que no pas llarga), i a més va permetre desenvolupar un àmbit de treball digitalitzat que encara serveix avui a les Oficines Lexicogràfiques. Però, tot i que la seva recepció social va ser bona, es va encetar una campanya crítica a través del mitjans de comunicació de massa que va tenir un gran impacte social.

El text crític més global va ser obra de quatre estudiosos de la llengua i es va publicar a la revista *Els Marges*. En aquest article posaven en relleu tant qüestions d'ordre ideològic, s'entén que d'ideologia sobre la llengua, com d'ordre lexicogràfic. Una valoració distanciada d'aquella polèmica ens permet veure que —a més de qüestions d'ordre puntual que evidentment s'havien d'esmenar— els punts fonamentals de crítica van ser els següents:

a) El paper de l'Acadèmia en una societat moderna, la relativitat del concepte de norma institucional, el paper primordial de l'estàndard (o norma d'ús) sobre la norma institucional i la determinació de com s'havia d'establir l'estàndard.

b) En un ordre més tècnic, la utilització excessiva d'algunes fonts lexicogràfiques no precedents dels treballs pròpiament fets per la Secció Filològica.

c) Decisions que la Secció Filològica havia pres en relació amb criteris lexicogràfics: bàsicament la numeració de les accepcions, i la representació o la manca de representació de marques geolèctals i tecnolèctals.

d) L'adopció dels nous criteris ortogràfics referents a la grafia del guionet i de la vocal pro-tètica precedint essa líquida.

e) La falta de sistematicitat en l'aplicació dels criteris a la totalitat del text del diccionari.

No cal dir que algunes, no totes, de les qüestions presents en aquesta crítica —que va arribar a fer-se personal— eren raonables, però el to amb què es van fer va ser del tot inadequat, perquè posaven la qüestió de tal manera que donaven a entendre que no hi havia hagut control en la feina d'elaboració d'aquesta primera edició, que no era el cas, i que el *DIEC* procedia gairebé totalment del text d'un altre diccionari, el *Diccionari de la Llengua Catalana* d'Enciclopèdia Catalana, que en va ser una de les fonts.

Però en aquells moments les aigües eren tan turbulentes que qualsevol resposta hauria estat presa com una justificació. I la Secció Filològica de l'Institut va prendre la decisió de continuar treballant discretament, d'iniciar els treballs de la segona edició del *DIEC* i de valorar amb calma i serenitat i sense complexos les crítiques que s'havien fet.

I així van començar els treballs de la segona edició, que és una continuació de la primera, amb el temps necessari per aplicar a la totalitat del diccionari els criteris que en la primera només es van poder aplicar a la part nova, de valorar la numeració de les entrades, de revisar amb les seccions de l'IEC tota la terminologia i de tenir en compte moltes de les esmenes raonables, puntuals gairebé totes, que s'hi havien fet. Tinguem en compte que la primera edició va disposar de només quatre anys i, en canvi, la segona edició n'ha disposat de gairebé dotze.

Encara que una mica extens, ens agradaria d'esmentar el fragment següent relatiu a la segona edició. En aquest fragment es posa en relleu la continuïtat de la feina lexicogràfica normativa, de Fabra a la primera edició del *DIEC*, i d'aquesta primera edició a la segona:

El 1995 apareix la primera edició del Diccionari de la Llengua Catalana de l'Institut d'Estudis Catalans elaborat per les Oficines Lexicogràfiques d'acord amb les directrius marcades per la Secció Filològica i sancionat pel ple de la Institució, que l'assumeix com a obra institucional. Val a dir, però, que en aquella ocasió, el compromís de lliurar el diccionari en un termini més curt del que s'havia previst inicialment va fer que s'ajornés l'aplicació d'alguns dels criteris establerts en el projecte.

Els treballs de preparació de la segona edició s'han centrat en l'aplicació de criteris lexicogràfics —els que van quedar pendents d'aplicació en la primera edició i d'altres de nous—, en la revisió de la nomenclatura i les definicions del lèxic especialitzat i del lèxic comú. (Informe sobre la segona edició del *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'IEC, març de 2007).

Els aspectes nous que presenta aquesta edició del diccionari són exposats molt sintèticament pel president de la Secció Filològica en la «Introducció», i els resumim de manera sucinta en els punts següents:

- Numeració de les accepcions i subaccepcions (que en la primera edició s'havia deixat de banda).
- Regularització de les subentrades, col·locant-les en l'article corresponent al seu nucli sintàctic.
- Revisió de les remissions.
- (Revisió de la terminologia: aquest punt l'afegim nosaltres.)
- Reducció i regularització de les marques valoratives que s'havien usat en la primera edició.
- Esmenes de definicions impròpies.

Les característiques quantitatives de la segona edició del *DIEC* en relació amb la primera són les següents:

- Nombre total d'articles: 69.988 (en el *DIECI* eren 67.566)
 - Articles nous: 2.994
 - Articles suprimits: 796
- Nombre total de subentrades: 17.343 (en el *DIECI* eren 17.000)
 - Subentrades noves: 1.618
 - Subentrades suprimides: 564
- Nombre total d'accepcions: 132.460 (en el *DIECI* eren 120.000)
 - Accepcions noves: 3.500 (aproximadament)
 - Accepcions suprimides: ND (encara no hem acabat d'elaborar aquesta llista)
- Nombre total d'exemples: 50.234 (en el *DIECI* eren 44.000)
- Nombre total de canvis formals en les entrades: 91 (s'hi inclouen únicament els canvis [orto]gràfics pròpiament dits) (en el *DIECI* se'n van fer 1.443, tots relacionats amb els canvis ortogràfics de la Secció Filològica)

- Nombre total de canvis formals en les subentrades: 71 (s'hi inclouen únicament els canvis [orto]gràfics pròpiament dits)
- Nombre total de canvis en la categoria gramatical de l'entrada: 457
- Nombre total de modificacions en la informació morfològica de les entrades: 23
- Nombre total de modificacions en la llengua d'origen: 26

En la nostra opinió, la redacció del *DIEC*, més enllà dels aspectes quantitius, va representar la posada en marxa dels treballs pròpiament lexicogràfics de l'Institut, i creiem que aquest va ser un pas important. Un segon aspecte que considerem positiu és el fet que, amb motiu del diccionari, les Oficines Lexicogràfiques es van dotar d'una organització i unes eines de treball que encara avui s'utilitzen.

El diccionari, a més, va ser l'ocasió per incrementar l'acceptació com a normatius de mots de procedència dialectal que no eren al text de Fabra i d'altres mots de registres informals que, atesa l'època en què es va redactar el *DGLC*, no figuraven com a entrades.

Les dues edicions del *DIEC*, amb l'edició del *Diccionari manual de la llengua catalana*, publicat el 2001 per l'IEC juntament amb Edicions 62 i Enciclopèdia Catalana, constitueixen l'obra lexicogràfica normativa de l'Institut, però no cobreixen la totalitat de la feina lexicogràfica directa i indirecta que s'hi realitza.

L'aprovació del projecte *Diccionari català contemporani*, que preveia la constitució del Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana com a base per a la redacció d'un diccionari descriptiu (ara ja força avançat), ha fornint l'IEC d'una quantitat molt important de material lingüístic. Aquesta gran base de dades ha de ser el punt de partida del futur diccionari normatiu de l'Institut. Només així, podrem dir que clou l'etapa històrica d'elaboració de lexicografia que inicià Fabra l'any 1911, quan s'incorporà a la Secció Filològica de l'Institut i que ha fonamentat la redacció de les dues edicions del *Diccionari de la Llengua Catalana*. Com ha de ser aquest futur diccionari és un tema encara en curs de discussió a la Comissió Lexicogràfica, a qui la Secció Filològica ha encomanat la redacció d'un projecte que permeti una discussió acurada i reflexiva.

Què ens ha d'aportar aquest nou diccionari normatiu? Fonamentalment la possibilitat de partir de dades sobre l'ús real de la llengua, tant per poder replantejar la llista d'entrades a la vista dels usos com per adaptar les definicions a la realitat de l'ús.

4. La terminologia: balanç i perspectives

Hem parlat fins ara de dues parcel·les del lèxic de les quals es responsabilitza directament l'Institut d'Estudis Catalans a través d'oficines pròpies. Hem fet, però, una diferenciació entre el que implica l'elaboració de normativa lèxica a través del *Diccionari* de l'IEC d'allò que és

la tasca de fixació de l'onomàstica, en la qual participen altres institucions administratives, tot i que és directament l'Oficina d'Onomàstica de l'Institut que en fa la revisió normativa.

La terminologia, la tercera matèria lèxica que m'ha estat encomanat d'analitzar en relació amb la normativa, representa un model diferenciat del de la lexicografia i bastant allunyat del de l'onomàstica. Diferent del de la lexicografia, perquè no és l'IEC qui es responsabilitza directament de la normalització i fixació dels termes, sinó que ho fa indirectament a través de la seva participació en el Consell Supervisor. Allunyat del de l'onomàstica, perquè no és a cap oficina de l'IEC que es duu a terme l'activitat terminològica, ni cap oficina intervé en la revisió dels termes fixats.

La terminologia és el camp de coneixement que s'ocupa de l'estudi, la recopilació, l'anàlisi i eventualment la normalització dels termes d'especialitat. Aquesta definició que sembla tan clara, veurem que amaga una forta complexitat quan intentem identificar de manera nítida què és un terme d'especialitat i què no ho és.

L'activitat terminològica catalana va partir d'una doble base:

a) La necessitat del especialistes de les distintes branques del saber, de les professions i de l'activitat econòmica i cultural de disposar d'unitats lèxiques en català avalades institucionalment. En aquest sentit es tracta d'una activitat més pròpia d'especialistes que de lingüistes, i més lligada als sectors productius i didàctics que als pròpiament acadèmics.

b) La necessitat de la llengua catalana de posseir terminologia actualitzada de tots els àmbits d'especialitat a fi d'assegurar l'ús de la llengua en la comunicació sobre tots els temes. En aquest altre sentit es tracta d'una activitat de base sociolingüística, que es dona en el context d'un pla de normalització o promoció de la llengua.

El principi assumit per molts especialistes que una llengua sense terminologia *pròpia* no és una llengua de cultura va determinar que força especialistes en les branques de la ciència i la tècnica escrivissin en català durant la dictadura. Aquesta activitat va guiar les discussions que l'any 1984 es dugueren a terme sota el paraigua de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, que van conduir un any més tard a la creació del TERMCAT. Gràcies a la resistència d'aquests científics i tecnòlegs, l'any 1985 l'activitat terminològica oficial tenia unes bases discursives en què basar-se i no es limitava a la creació *ex novo* de termes en català. La majoria d'aquests especialistes procedien de les Seccions de l'Institut d'Estudis Catalans.

Els treballs terminològics per a la llengua catalana, doncs, no són una activitat recent ni tampoc conseqüència de la democratització política amb el reconeixement de les llengües pròpies de les comunitats autònomes.

Troblem un dels antecedents més clars d'activitat de fixació terminològica en alguns treballs dialectològics publicats al *Butlletí de Dialectologia Catalana*, però sobretot en els *Fulls*

Lexicogràfics, una col·lecció d'opuscles en què especialistes de diferents camps discutien sobre els criteris de normalització i adequació dels termes catalans.

Cal remarcar d'entrada que en aquells anys una gran part d'especialistes, la majoria professors universitaris i bastants membres de l'IEC, se sentien directament responsables de la terminologia. D'una banda, era tradicional que els especialistes de cada àmbit establissin la terminologia del seu propi àmbit. Així ho havien fet al llarg dels dos segles anteriors, amb la fixació de les nomenclatures. D'altra banda, en el cas català, hi havia el sentit de fidelitat a la llengua. Eren temps de resistència i compromís polític i social, quan el català encara no era oficialment la llengua pròpia de Catalunya i de la resta d'autonomies de parla catalana.

Però a principis dels anys vuitanta el context social i polític era nou i la Generalitat iniciava el seu camí amb l'objectiu d'aglutinar les activitats de promoció social de la llengua, actualitzant-ne el codi i promovent-ne l'ús. L'estratègia anava més enllà d'allò que l'IEC, l'activitat del qual era encara restringida, tenia sota la seva responsabilitat.

De les discussions liderades per la Generalitat sobre com s'havia d'organitzar la terminologia catalana en va sortir la proposta de crear un centre de terminologia. L'IEC va ser convidat a formar-ne part juntament amb la Generalitat i se li va donar un paper central en les decisions lingüístiques que afectaven els termes. Així, l'any 1985 es va crear el Centre de Terminologia TERMCAT com un organisme sense personalitat jurídica, participat per l'Institut d'Estudis Catalans i la Generalitat de Catalunya. La seva seu era a l'IEC. Es va organitzar estructuralment amb un Consell de Govern, presidit alternativament per les dues institucions i del qual formava part la direcció del Centre; un consell supervisor, presidit per un membre de la Secció Filològica de l'IEC; i la plantilla del centre, encapçalada per la direcció.⁵

Així, l'activitat terminològica s'oficialitza amb el reconeixement de la Generalitat de Catalunya i la creació del Centre de Terminologia TERMCAT.

Caldria que justifiquéssim d'entrada les raons per les quals es va decidir en aquell moment la creació d'un centre participat per l'Acadèmia i l'Administració i no que un dels dos organismes assumís la responsabilitat exclusiva de la tasca terminològica o bé que es distribuïssin les funcions segons les competències de cada organisme.

La terminologia, en la seva noció de «conjunt dels termes dels àmbits temàtics especialitzats», no implica d'entrada la gran majoria de parlants d'una llengua, sinó tan sols els qui són professionals o estudiosos de cadascuna de les matèries d'especialitat. En conseqüència al darrere de l'ús dels termes hi són els *professionals experts*. És a ells qui s'adreça fonamentalment l'activitat terminològica, perquè són els usuaris naturals dels termes. Això sol no justificaria d'en-

5. Des del 1994, el TERMCAT és un organisme consorciat amb personalitat jurídica, en el qual participen la Generalitat de Catalunya, l'Institut d'Estudis Catalans i el Consorci per a la Normalització Lingüística. Des d'aquest any la presidència del Consell de Direcció recau sempre en el secretari de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya.

trada la necessitat de tenir per a la tasca terminològica una institució especial. Però hi ha un factor que pensem que és determinant: la tasca acadèmica d'establiment de la normativa presuposa un procés meditat de reflexió que requereix un ritme lent, molt més lent que el ritme que imposa la creació terminològica, atesa la dinàmica de les disciplines especialitzades, sempre en constant moviment de creació lèxica. Aquesta ens sembla que és la raó fonamental de la creació d'un organisme específic per a la terminologia. Aquesta i l'adequació del procés de decisió sobre els termes, que presuposa un pacte explícit consensuat amb els especialistes de cada camp —pacte que no es dóna necessàriament, almenys de manera explícita, en les decisions sobre el lèxic comú.

Si l'IEC hagués tingut el 1985 una infraestructura suficient i adequada i prou recursos per organitzar-la, hauria pogut assumir, si no la feina terminològica de base, sí l'organització del procés de fixació dels termes, i això no hauria pas suposat que el centre de terminologia deixés de tenir el paper central en la coordinació de les activitats terminològiques en llengua catalana i la producció de vocabularis, ni l'Administració, el paper més important en la difusió i la implantació dels termes. Però així és va decidir en aquell moment. I així continua. El model organitzatiu, doncs, per a la terminologia és clarament diferent del de l'onomàstica, matèria en la qual també es *normalitza*, cosa que es fa amb la participació dels diferents organismes administratius i acadèmics implicats. El que és un fet és que no hi ha, per a la terminologia, una comissió externa a les institucions com ho és la Comissió de Toponímia.

La creació del TERMCAT va representar un pas important en l'activitat terminològica catalana. Cert és que abans del TERMCAT es feien treballs terminològics, però amb el Centre la terminologia catalana va entrar en un procés de treball dinàmic, i sobretot sistemàtic i continuat. La feina de producció terminològica directa o en col·laboració amb altres organismes, de promoció de treballs de terminologia i de fixació de formes catalanes ha estat notable. Basten les xifres següents per a mostrar-ho:

Des del 1985 fins al 2005, ha produït més de 130 vocabularis com a autor únic, ha estat coautor d'una trentena d'obres i n'ha assessorat més de dues-centes. El nombre de termes que ha normalitzat a través del Consell Supervisor fins al 2004 és de 6.002. (TERMCAT, 2006).

En la nostra opinió, un dels elements més positius de l'activitat del TERMCAT és, a part del dinamisme, la prudència en la fixació de termes. En l'obra *La normalització terminològica en català: criteris i termes, 1986-2004* s'expliquen les circumstàncies en les quals es pren en consideració la normalització d'un terme nou o simplement insatisfactori o amb massa variació, el procés que se segueix i els criteris que es tenen en compte per a decantar-se per una determinada proposta.

Més enllà de l'organització del TERMCAT i de la presència de l'IEC en alguns dels seus òrgans, ens interessa de tractar en aquesta exposició de la relació que hi pot haver entre les decisions del TERMCAT i la normativa de l'IEC.

D'entrada, és evident que la normativa ortogràfica aprovada per l'IEC s'aplica a les formes decidides com a normalitzades. Aquesta supeditació a la normativa ortogràfica es resalta manta vegada en el llibre esmentat. També sembla clara la voluntat manifestada per escrit en aquesta obra del TERMCAT de modificar qualsevol forma normalitzada, si la Comissió Lexicogràfica i la Secció Filològica l'esmenen. El que és una mica més ambigu és l'abast de la normalització que es duu a terme a través del Consell Supervisor. El llibre insisteix molt a separar el lèxic especialitzat i el lèxic general i explicita que el TERMCAT només actua sobre l'especialitzat. Però una cosa són les distincions sobre el paper i una altra de ben diferent la realitat. I el cert és que una part dels termes tractats pel Consell Supervisor són lèxic que s'usa en les activitats especialitzades i en altres escenaris de comunicació. No en va cada cop és més estesa la presència de temàtiques especialitzades en mitjans de comunicació de massa i tendeix a ser més important la formació generalitzada en les beceroles científiques, almenys en aquells temes que tenen una forta repercussió social o que afecten els interessos individuals. La tendència a adoptar, per a la formació de noves denominacions, recursos gramaticals molt generals abonen més aquesta percepció. Com també ho abona el fet que sovint es fixin sinònims de les formes normalitzades quan, si la terminologia fos un objecte d'especialistes *strictu sensu*, això no es donaria amb aquesta profusió.

Un altre aspecte important de l'organització terminològica a través del TERMCAT és el fet que actuï sobre el conjunt de la llengua catalana, gràcies a la participació de l'IEC en el consorci, en el Consell de Direcció i en el Consell Supervisor. No obstant això, potser s'hauria de valorar la possibilitat de diversificar la participació en el Consell Supervisor d'experts de tot el territori lingüístic —malgrat que a la Secció Filològica de l'IEC ja hi hagi membres de les distintes modalitats de la llengua.

Finalment, i com a comentari final, creiem que seria molt més equitatiu que algun representant dels serveis lingüístics de les universitats també s'integrés al Consell Supervisor, atesa la seva productivitat terminològica, la bona formació dels seus tècnics i la seriositat amb la qual duen a terme els seus treballs. Com més participació conjunta, més possibilitats i fortalesa lingüístiques.

5. Consideracions finals

Ens proposàvem en aquesta exposició de repassar la feina feta per l'Institut d'Estudis Catalans en tres àmbits del lèxic: l'onomàstica, la lexicografia i la terminologia.

Com hem vist, els treballs duts a terme en els tres àmbits no són poca cosa, ans al contrari: mostren una activitat organitzada i sistemàtica, i sobretot molt dinàmica. Al darrere dels tres camps hi ha una labor feta important i unes línies de futur a seguir. Les decisions que s'han

pres sobre les responsabilitats dels treballs en cada una d'aquestes àrees són conseqüència de la història de l'Institut i del context en què cada sector es va organitzar.

Ara bé, més enllà de l'organització de la feina concreta, més enllà de les activitats de consens interinstitucionals, hi ha el respecte per les decisions de l'Institut i la preservació de la normativa acceptada.

Bibliografia

- Butlletí de dialectologia catalana* (1914-1937). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Criteris per a la toponímia d'àmbit municipal* (2006). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Institut d'Estudis Catalans.
- Diccionari de la llengua catalana* (1995). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- FABRA, Pompeu (1932). *Diccionari General de la Llengua Catalana*. Barcelona: Llibreria Catalònia.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2001). *Diccionari manual de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62, Enciclopèdia Catalana, Institut d'Estudis Catalans.
- JESPERSEN, Otto (1969). *La Llengua en la humanitat, la nació, i l'individu*. Barcelona: Edicions 62.
- Llista dels noms dels Municipis de Catalunya dreçada per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans amb la col·laboració de la Ponència de Divisió Territorial* (1933). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- MANCOMUNITAT [DE CATALUNYA] (1918). *Nomenclator de les ciutats, villas i pobles de Catalunya*. Barcelona: Impremta de la Casa de Caritat.
- MOLL, Juli; ESTEVE, Francesc; FERRER, Josep; MARQUET, Lluís (1998). «El diccionari de l'Institut. Una aproximació sistemàtica». *Els Marges* [Barcelona], núm. 60 (abril), p. 5-96.
- Nomenclator oficial de toponímia major de Catalunya* (2003). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Institut d'Estudis Catalans.
- Nomenclator toponímic de la Catalunya Nord* (2007). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Universitat de Perpinyà.
- OFICINA DE TOPONÍMIA I ONOMÀSTICA (1924). *Report dels treballs fets per l'Oficina de Toponímia i Onomàstica durant el bienni de 1922-1923*. Barcelona: Impremta de la Casa de la Caritat.
- TERMCAT (2006). *La Normalització terminològica en català: criteris i termes: 1986-2004*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.